

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ GÖMRÜK TƏNZİMLƏNMƏSİNDƏ GÖMRÜK REJİMLƏRİNİN TƏTBİQİNİN MÖVCUD VƏZİYYƏTİ

UOT: 339.74

DOI:10.30546/3006-0346.2023.6.78.120

FƏRİD BABAYEV

*Bakı Dövlət Universiteti
Dünya İqtisadiyyatı kafedrası.
İqtisad üzrə fəlsəfə doktoru
E-mail: faridier17@gmail.com*

NURAY ORUCOVA

*Bakı Dövlət Universiteti
Dünya İqtisadiyyatı kafedrası,
magistr
E-mail: nurayorujova691@gmail.com*

Giriş

Bildiyimiz kimi gömrük rejimi xarici iqtisadi əlaqələrin inkişafına, dövlət təsirinin həyata keçirildiyi gömrük tənzimlənməsi vasitələrinə kompleks şəkildə kömək edən xüsusi tədbirlər sistemi və metodların məcmusudur. Deməli, gömrük rejimi gömrük məqsədləri üçün gömrük sərhədindən keçirilən mal və nəqliyyat vasitələrinin statusunu təyin edən qaydaların məcmusudur. Hazırda Gömrük Məcəlləsinə əsasən 15 gömrük rejiminin tətbiqi mövcuddur.

Azərbaycan Respublikasının gömrük ərazisinin sərhədləri, eləcə də sərbəst gömrük ərazilərinin və sərbəst saxlanma anbarlarının hüdudları ölkəmizin gömrük sərhədi adlandırılır. Azərbaycan Respublikasının ərazisinə əmtəələrin və nəqliyyat vasitələrinin qanunvericiliyin tələblərinə uyğun olan qaydalara əsasən gətirilməsi yaxud müvafiq ərazidən çıxarılması istiqamətində reallaşdırılan əməliyyatlar gömrük sərhədindən keçirilmə adlanır. Gömrük orqanlarının müvafiq standartlara uyğun davranması və vəzifələrini yerinə yetirməsi əsasən gömrük rejimlərini əhatə edir. Azərbaycan Respublikasının 1991-ci ildə müstəqillik əldə etdiyi dövrdən başlayaraq gömrük ekspertiziyasında yerli gömrük avadanlıqlarından, cihaz rekvizitləri ilə təmin olunması laboratoriyaların açılması ilə bağlı olan həyata keçirilmiş bir sıra məsələlər barədə məlumatlar açıqlanmışdır. Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişaf etməsi məqsədi ilə istənilən metodun həyata keçirilməsi ölkədə yaranan iqtisadi proseslərin dərinəndən araşdırılmasını, maliyyə tənzimləyicilərinin istifadəsi ilə iqtisadi inkişafın aspektlərinin araşdırılmasını, genişmiqyaslı prosesdə fasiləsizliyin təmin edilməsini tələb edir. Belə olan halda ölkədə gömrük və vergi sistemlərinin doğru tənzimlənməsi mühüm rola malikdir.

Əsas hissə

Gömrük rejimləri və onların həyata keçirilmə metodları müxtəlif xüsusiyyətlərə malikdir. Bu xüsusiyyətləri onların tələblərinin yerinə yetirilməsi, müvafiq qanunvericiliyə uyğun tədbirlərin görülməsində öz əksini tapır. Azərbaycan Respublikasında mövcud olan gömrük rejimlərini şərti qaydada bəzi müxtəlif qruplarda birləşdirə bilərik. Əmtəələr, onları sərhəddən keçirənlərin tam formada sərəncamına daxil olur, daha doğrusu həmin gömrük rejimləri öz xarakterinə görə yekunlaşmış qəbul edilir. Mövcud gömrük rejimləri beynəlxalq, ticarət və sənaye daşımalarının inkişafına xidmət göstərir. Bildiyimiz kimi, Azərbaycan hazırkı dövrdə ticarət əməliyyatlarının intensiv şəkildə həyata keçirilməsi istiqamətində ciddi tədbirlər həyata keçirir. Son dövrlərin iqtisadi situasiyası deməyə əsas verir ki, beynəlxalq ticarət ölkə iqtisadiyyatının davamlı və dayanıqlı inkişafı üçün əsas şərtidir. Bu baxımdan daxili istehsal mühiyyətinin səmərəliliyinin artırılması istiqamətində dövlət siyasətinin həyata keçirilməsi, sənayenin stimullaşdırılması ilə bağlı dövlət siyasəti ticarət əməliyyatlarının məntiqli nəticələnməsi üçün xidmət göstərir. Qeyd etmək lazımdır ki, müvafiq gömrük rejimləri mükəmməl təşkil edilmiş iqtisadi siyasətin inkişafına yalnız təkan verə bilər. Azərbaycanda sənayenin inkişafı ilə bağlı həyata keçirilən dövlət tədbirləri, Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsinin Prezident tərəfindən imzalanması, "Xarici ölkələrə ixrac missiyalarının təşkilinə, xarici bazarların araşdırılmasına və marketing fəaliyyətinə, "Made in Azerbaijan" brendinin xarici bazarlarda təşviqinə, yerli şirkətlərin ixracla bağlı xarici ölkələrdə sertifikat və patentlər almasına, ixracla əlaqədar tədqiqat və təkmilləşdirmə proqramları, eləcə də layihələrinə sərf edilən vəsaitlərin dövlət büdcəsindən ödənilən hissəsinin müəyyən edilməsi

və ödənilməsi mexanizminin tənzimlənməsi Qaydası" kimi əhəmiyyətli addımlar gömrük orqanları üzərinə əlavə məsuliyyət qoyur. Gömrük rejimlərinin qanunvericiliyin tələblərini tam olaraq yerinə yetirməsi yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, ticarət, sənaye və nəqliyyat əməliyyatlarının intensivliyini artıraraq, iqtisadi rentabelliği təmin edəcəkdir [6.s120]. Gömrük tarif tənzimlənməsi dünya ölkələri və eyni zamanda da vətənimiz Azərbaycanın iqtisadi inkişafının müəyyənləşdirilməsində əsas məsələ hesab olunur. Gömrük tənzimlənməsi gömrük rejimlərinin və gömrük ekspertizasının nəticəsində həyata keçirilir.

Gömrük rejimləri ilə yanaşı gömrük ekspertizası da tənzimlənmədə böyük rola malikdir. Ekspertiza (fransızca expertise, latınca espertus - təcrübəli) - mütəxəssis-ekspert tərəfindən elmi, texniki, iqtisadi, ticarət və başqa sahələrdə həlli xüsusi bilik tələb edən, hər hansı bir məsələnin tədqiq və müayinə edilib, həmin məsələyə əsaslandırılmış rəy verilməsidir. Ekspertizanın aparılması mütəxəssis-ekspertlərə həvalə olunur. Ekspert-mütəxəssis, maraqlı tərəflərdən asılı olmayan aparıcı və neytral bir şəxs olmalıdır. Ekspertiza aparılan zaman ekspertlər obyektivlik, səlahiyyətlik, müstəqillik, işlərə sistemli yanaşma, səmərəlilik, istehlakçılar və ətraf mühit üçün malların təhlükəsizliyi prinsiplərinə əməl etməlidirlər. Gömrük işi məsələləri isə fiskal, nəzarət, iqtisadi, hüquq-mühafizə, statistik və müdafiə xarakterli olur. Əlbəttə ki, göstərilən məsələlərin həlli müxtəlif xarakterli ekspertizaların həyata keçirilməsini tələb edir. Əsaslandırılmış ekspertizaların təyin edilməsi üçün isə gömrük orqanı əməkdaşları müvafiq ekspertizaların keçirilməsinin nəzəri və praktiki əsaslarını bilməlidir. Məsələn, onun predmetini, obyektinin tədqiqi metodlarını, imkanlarını və s. Gömrük ekspertizası ekspertizanın xüsusi sinfinə aid edilir. Belə ki, o özünün xüsusi xarakterli əlamətlərinə malikdir. Yəni onun öz xüsusi predmeti, vəzifələri obyektləri, tədqiqat metodları var. Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcəlləsinə əsasən, gömrük tənzimlənməsinin məqsədləri üçün aşağıda sadalanan gömrük rejimlərinin müxtəlif növləri tətbiq edilir: sərbəst dövriyyə üçün buraxılış; təkrar idxal; tranzit; gömrük anbarı; rüsumsuz ticarət mağazası; gömrük ərazisində emal; gömrük nəzarəti altında emal; müvəqqəti idxal (ixrac); sərbəst gömrük zonası; gömrük ərazisindən kənarında emal; ixrac; təkrar ixrac; məhv etmə; dövlətin xeyrinə maldan imtina. [1.s17]. Ümumiyyətlə götürüldükdə bazar iqtisadiyyatına keçid üçün

səmərəli və uzunmüddətli strategiya olmalı, yəni struktur dəyişiklikləri, uzunmüddətli və gəlirli sənaye qoyuluşu, yəni sərmayedarların cəlb olunması, özəlləşdirmə sabitlik və s. şəkildə olmalıdır. Gömrük ekspertizasının aparılması gömrük nəzarətinin mühüm qolu kimi Azərbaycan Respublikasının iqtisadi təhlükəsizliyi və mənafeyinin qorunması, gömrük işinin təşkili sahəsində hüquqi pozulma hallarının aşkar olunması, profilaktikası və aradan qaldırılması, qaçaqmalçılığın qarşısının alınması qaçaqmalçılığın ləğvi, istehlakçı hüquqlarının qorunması, daxili istehsalçıların hüquq və iqtisadi mənafeələrinin müdafiəsi və s kimi məsələlərin həlli prosesində rolu əvəz olunmaz olaraq qalmaqdadır. [2.s89]

Gömrük ekspertizası əmtəənin gömrük dəyərinin təyin olunması malın, mənsə ölkəsinin təyin olunması, malların eyniləşdirilməsinin, malların tərkibi, fiziki kimyəvi strukturunun təyin olunması, malların çeşid və növünün təyin istehlak hallarının narkotik maddələr, güclü təsirli zərərli maddələr qrupuna mənsubiyyət təmin olunması və s kimi məsələlərin müəyyənləşdirilməsi məqsədilə aparılır.

Gömrük ekspertizasının aparılmasının səmərəli təşkilinin iqtisadiyyatımızın inkişafında oynadığı mühüm rolunu müəyyən etmək tədqiqatın vacibliyini üzə çıxarır.

Gömrük sisteminin qanunverici bazasının və təşkilati strukturunun təkmilləşdirilməsi istiqamətində müəyyən etmək, Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafına gömrük ekspertizasının səmərəli təşkilinə təsirini təhlil etmək, yaxın gələcəkdə sahənin təkmilləşdirilməsi məqsədilə elmi-təkliflər hazırlamaq, gömrük ekspertizasının təşkilinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində dünya təcrübəsinin tətbiqi və mərkəzi gömrük laboratoriyalarının əhəmiyyətini müəyyənləşdirmək üçün əsas prioritet sahələri aşkara çıxarılır. [3.s126]

İstehlak bazarında malların rəqabətə davamlı olması meydana çıxması və ümumiyyətlə bazar münasibətlərinin yaranması, malların kommertiya obyektli olmaqla daha dərinə müayinə edilməsi zərurəti yaradılır. Buna görə də hazırkı zamanda malların gömrük ekspertizası vacib əhəmiyyət kəsb edir. Mal ekspertizasının məqsədi ekspert tərəfindən malların əsas xüsusiyyətlərinin o cümlədən, onlarda mal dövriyyəsi zamanı əmələ gələn dəyişikliklərin qiymətləndirilməsi və axırncı nəticə kimi, müstəqil səlahiyyətli rəylərin verilməsidir. Mal ekspertizasının əsas obyektlərini istehlak malları təşkil edir.[4.s 98]

Istehlak malları – istehsalçıya realizə olunan və onun şəxsi məqsədləri üçün müxtəlif istehlakçılarda eyni məqsəd üçün istifadə oluna bilər. İstehlak malları bazarının nəzəri – metodoloji əsaslarının tətbiqi göstərir ki, o, mürəkkəb bir iqtisadi kateqoriyadır və bütövlükdə əmtəə bazarı göstərir ki, o mürəkkəb bir kateqoriyadır və bütövlükdə əmtəə bazarı sistemində aparıcı yer tutur.

Əmtəə bazarının əsas qanunları, qanunauyğunluqları və prinsipləri bir tərəfdən təkamülə istehlak malları bazarında özündə dərin iz buraxır, digər tərəfdən isə qeyri - ərzaq malları bazarı özünəməxsus xarakterik xüsusiyyətlərə və cəhdlərə malikdir. [5 s78]

Ümumiyyətlə, gömrük rejimlərinin özünəməxsus cəhətləri onların mahiyyətinə nəzər yetirərkən üzə çıxır. Bütün gömrük rejimləri, eləcə də gömrük ekspertizası Azərbaycan Respublikasında iqtisadi inkişafın yüksəlməsinə, ticarət əlaqələrinin intensivləşməsinə xidmət edir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. *Gömrük Məcəlləsi. Qanun Nəşriyyatı, 263 s., Bakı 2023.*
2. Ş. Şəkəraliyev – “Azərbaycan iqtisadiyyatı real-lıqlar və perspektivlər”, *Turxan nəşriyyatı, 536 s., Bakı 2016.*
3. C.Q. Nuriyev “Gömrük hüququ”. *Bakı 2002, “Təfəkkür” nəşriyyatı, 235 s.*
4. R.E Heydərov “Gömrük işinin təşkili”. *Bakı 2004, Azərənəşr, 496 s.*
5. E. A Quliyev. İ.İ Mehrəliyev “Gömrük işinin təşkili”. *Bakı 2012, Azərənəşr, 372 s.*
6. A.Ş Şəkəraliyev. A.Ə Əliyev “Dünya iqtisadiyyatı müasir dövrün problemləri”. *Bakı 2003, “Bakı Universiteti” nəşriyyatı, 455 s.*

XÜLASƏ:

Məqalədə xarici ticarətdə əsas məsələ kimi gömrük tarif tənzimlənməsi və gömrük rejimləri araşdırılmışdır. Gömrük tarif tənzimlənməsində xarici ticarətin fəaliyyəti istehsalın stimullaşdırılmasından və gömrük rejimlərinin tətbiqindən asılıdır. Məqalədə gömrük rejimləri, onun tənzimlənməsi, ekspertizanın aparılması mütəxəssisləri, aidiyyəti qurum və təşkilatlarla müqavilələrin bağlanması araşdırılmışdır.

Açar sözləri: *gömrük, rejim, tarif, ekspertiza, tarif tənzimlənməsi, qanunvericilik.*

Доц. Бабаев Фарид Фикрет
магистрант Нурай Нуру кызы Оруджева
Бакинский государственный университет
Кафедра «Мировая Экономика»

Современное состояние применения таможенных режимов в таможенном регулировании Азербайджанской Республики

РЕЗЮМЕ:

В статье рассматриваются таможенно-тарифное регулирование и таможенные режимы как основной вопрос внешней торговли. Деятельность внешней торговли по таможенно-тарифному регулированию зависит от стимулирования производства и применения таможенных режимов. В статье рассматриваются таможенные режимы, их регулирование, заключение договоров с экспертами-экспертами, соответствующими учреждениями и организациями.

Ключевые слова: *таможня, режим, тариф, экспертиза, тарифное регулирование, законодательство.*

Doc. Babayev Farid Fikrat oglu
undergraduate Orujova Nuray Nuru qizi
Baku State University
Department of "World Economy"

The current state of application of customs regimes in the customs regulation of the Republic of Azerbaijan

RESUME:

The article examines customs tariff regulation and customs regimes as the main issue in foreign trade. The activity of foreign trade in customs tariff regulation depends on the stimulation of production and the application of customs regimes. The article examines the customs regimes, its regulation, the conclusion of contracts with expertise experts, relevant institutions and organizations.

Key words: *customs, regime, tariff, examination, tariff regulation, legislation.*